OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

LAUSUNTO

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Erityisasiantuntija Jurkka Jämsä

24.2.2026

Eduskunnan hallintovaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 b §:n muuttamisesta (HE 188/2025 vp)

Esityksen pääasiallinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja oikeudenkäymiskaarta.

Esityksen tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia ja toteuttaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman kirjauksia, joiden mukaan rikosprosessin uudistamisessa tavoitteena on nopeuttaa ja sujuvoittaa prosesseja samalla huomioiden oikeusturva ja perusoikeudet. Keinoina ovat muun muassa kirjallisten menettelyjen lisääminen, läsnäolovaatimuksen keventäminen, sähköisten toimintatapojen käytön lisääminen. Perusteluvelvollisuutta kevennetään tilanteissa, joissa esitutkintaa ei aloiteta tai syytettä ei nosteta.

Postiosoite
Postadress
Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Meritullinkatu 10
00170 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax
09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet
kirjaamo.om@gov.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Esityksen mukaan esitutkinnan ja syyteharkinnan osalta ehdotetaan seuraavia muutoksia:

1. Asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus selvitettäisiin varaamalla tilaisuus sen esittämiseen ja syyttäjä voisi päättää sen ajamisesta jo esitutkinnan aikana.
2. Rikosilmoituksen kirjaamisvelvoitetta lievennettäisiin ja mahdollistettaisiin ilmoitusten liittäminen yhteen.
3. Esitutkinta voitaisiin jättää toimittamatta tai lopettaa pelkästään epäillyn rikoksen vakavuuden perusteella, vaikka asianomistajalla olisi vaatimuksia.
4. Rikoksesta epäillylle ilmoitettaisiin mahdollisuudesta rangaistuksen lieventämiseen myötävaikuttamisen perusteella.
5. Lisättäisiin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän vuoropuhelua esitutkinnan aikana eli esitutkintayhteistyötä.
6. Säädettäisiin mahdollisuudesta ilmoittaa kuulusteltavan oikeudet ja velvollisuudet etukäteen, esim. sähköisesti.
7. Loppulausuntopyyntö olisi aina yksilöitävä esitutkintayhteistyössä.
8. Esitutkintapäätösten ja syyttämättäjättämispäätösten perusteluvelvollisuutta kevennettäisiin.
9. Mahdollistettaisiin yleistiedoksianto erityisen laajoissa rikosasioissa.
10. Mahdollistettaisiin henkilön nimen antaminen julkisuuteen, jos hän on itse antanut sen julkisuuteen tai suostunut siihen.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyn osalta ehdotetaan lisäksi seuraavia muutoksia:

1. Mahdollistettaisiin puhelintiedoksianto ja haastaminen ”tien päältä” tietyissä tilanteissa.
2. Kirjalliseen menettelyyn voisi antaa suostumuksen passiivisesti ja siinä voitaisiin käsitellä enintään neljän vuoden rangaistusuhkaisia rikoksia sekä tuomita enintään vuoden vankeusrangaistus.
3. Poissaolokäsittelyssä voitaisiin tuomita enintään vuoden vankeusrangaistus, nimenomaisesta suostumuksesta luovuttaisiin ja säädettäisiin näytön vastaanottamisesta.

Ehdotetuilla muutoksilla tavoitellaan rikosoikeudenhoidon resurssien nykyistä oikeudenmukaisempaa ja tarkoituksenmukaisempaa kohdentamista. Rikosprosessia sujuvoittamalla voidaan antaa oikeusturvaa tehokkaammin ja lyhentää käsittelyaikoja.

Esityksen valmistelu

Oikeusministeriö asetti 30.9.2022 työryhmän arvioimaan keinoja rikosprosessin sujuvoittamiseksi. Työryhmän laatimasta muistiosta (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16) annetuista lausunnoista julkaistiin lausuntotiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:17).

Hallituksen esitys on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä ja se perustuu hallitusohjelman sekä edellä mainitun työryhmämuistion ja siitä saadun lausuntopalautteen perusteella laadittuun arviomuistioon (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:18).

Lisäksi oikeusministeriö on tilannut valmistelun yhteydessä kaksi selvitystä kirjalliseen menettelyyn ja poissaolokäsittelyyn liittyen (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:15 ja Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:28).

Luonnoksesta hallituksen esitykseksi saatiin kaikkiaan 40 lausuntoa, joista julkaistiin lausuntotiivistelmä (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2025:49). Lausuntopalaute oli yleisesti ottaen positiivista. Osassa lausuntoja katsottiin, että jotkin ehdotetuista sujuvoittamistoimenpiteistä saattaisivat vaarantaa oikeusturvaa, kun taas osassa lausuntoja toivottiin vieläkin pidemmälle meneviä sujuvoittamistoimia. Lausuntopalautteen perusteella hallituksen esitystä tarkistettiin ja täydennettiin jatkovalmistelussa esimerkiksi rikosilmoituksen kirjaamisen ja kirjallisen menettelyn osalta.

Valmistelun aikana on tehty yhteistyötä mm. sisäministeriön, Poliisihallituksen ja valtakunnansyyttäjän toimiston kanssa.

Esitutkintaviranomaisia ja Syyttäjälaitosta koskevien ehdotusten vaikutukset

Edellä todetuin tavoin esitykseen sisältyy lukuisia erilaisia toimenpiteitä, joista osa on vaikutuksiltaan laajempia ja osa suppeampia. Kokonaisuutena niiden arvioidaan kuitenkin sujuvoittavan rikosprosessia merkittävällä tavalla. Kaikkia vaikutuksia ei tosin ole ollut mahdollista edes arvioida mielekkäällä tavalla ja toisaalta arvioihin liittyy merkittäviä epävarmuustekijöitä. Ehdotuksilla ei tavoitella säästöjä, vaan tarkoituksena on, että vapautuvat resurssit voidaan kohdentaa viranomaisten jutturuuhkien purkamiseen ja voimavarojen suuntaamiseen siten, että käsittelyaikojen pidentymiskehitys voitaisiin taittaa.

Poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset. Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu syyttäjä. Ehdotuksilla pyritään yleisesti ottaen siihen, että päätöksiä voidaan tehdä prosessin aikaisessa vaiheessa ja keventämällä eräitä muotovaatimuksia silloin, kun tämä ei vaarantaisi asianosaisten tai muiden esitutkintaan osallistuvien oikeusturvaa. Sujuva ja nopea rikosprosessi pikemminkin parantaa oikeusturvaa sekä rikoslainkäytön vaikuttavuutta. Olennaista on myös, että viranomaisten rajalliset resurssit voidaan kohdistaa mahdollisimman vaikuttavalla tavalla.

Asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia ei nykyisinkään voida ajaa syyttäjän toimesta kaikissa rikosasioissa, vaikka tämä on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukainen lähtökohta. Korvausvaatimus selvitetään esitutkinnassa syyttäjän päätöksentekoa varten, joten sen selvittäminen on tarpeetonta, jos syyttäjä arvioi jo etukäteen, ettei tule ajamaan vaatimusta. Tämä voisi perustua esimerkiksi asianomistajien poikkeuksellisen suureen määrään tai aiheutuneen vahingon laatuun. Esitutkintalain esitöissä on toisaalta todettu, ettei korvausvaatimuksen selvittäminen saisi hidastaa esitutkintaa. Sen vuoksi ehdotetaan, että riittävää olisi varata asianomistajalle tilaisuus vaatimuksen esittämiseen kohtuullisessa ajassa. Näin voidaan keventää sekä esitutkintaviranomaisen että syyttäjän työtaakkaa ja nopeuttaa asian käsittelyä.

Rikosilmoituksen kirjaamista koskevilla ehdotuksilla pyritään yhtäältä siihen, ettei esitutkintaviranomaisen voimavaroja kulu selvästi tarpeettomien rikosilmoitusten käsittelemiseen ja toisaalta siihen, että rikosilmoituksia yhteen liittämällä rikoskokonaisuudesta voidaan jo esitutkinnassa saada selkeä kokonaiskuva. Sinänsä voidaan katsoa sääntelyn mahdollistavan jo nyt ehdotetun kaltaiset menettelyt, mutta lainsäädäntö antaisi tähän selkeät puitteet. Lisäksi oikeusturvakeinona säädettäisiin nykyisen esitutkintalain esitöissä todetun mukaisesti, että rikosilmoituksen kirjaamatta jättämisestä olisi tarvittaessa tehtävä esitutkintapäätös. Tämä olisi perusteltua etenkin, jos ilmoittaja väittää olevansa rikoksen asianomistaja.

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen estyy nykyisin, mikäli asianomistajalla on asiassa vaatimuksia, vaikka rikos olisi ilmeisen vähäinen. Tällaiset asiat ratkaistaan nykyisin yleensä siten, että tutkinnanjohtaja esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista. Ehdotettavan menettelyn myötä selvimmissä tapauksissa tutkinnanjohtaja voisi itse päättää luopua toimenpiteistä. Sääntelyllä ei siten laajenneta toimenpiteistä luopumisen alaa eikä sen tarkoituksena ole kaavamainen soveltamiskäytäntö.

Rikoksesta epäillylle voidaan jo nyt ilmoittaa mahdollisuudesta rangaistuksen lieventämiseen myötävaikuttamisen perusteella, mutta näin ei tehdä säännönmukaisesti. Myötävaikuttamiseen kannustaminen on kuitenkin kriminaalipoliittisestikin tavoiteltavaa. Toisaalta ehdotuksen perusteluissa on korostettu, ettei tällainen ilmoitus saa näyttäytyä lupauksena lievemmästä rangaistuksesta, koska sen määrää viime kädessä tuomioistuin. Mahdollisuutta ilmoittaa kuulusteltavan oikeudet ja velvollisuudet etukäteen käytetään samoin jo nykyisin esimerkiksi etäyhteydellä toimitettavissa kuulusteluissa, mutta olisi sujuvuuden kannalta perusteltua voida toimia näin myös henkilökohtaisessa kuulustelussa. Etukäteen tehtävä ilmoitus parantaisi kuulusteltavan mahdollisuuksia perehtyä ilmoitusten sisältöön.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän vuoropuhelua eli niin sanottua esitutkintayhteistyötä tiivistettäisiin. Kuten nykyisinkin on tarkoitus, yhteistyötä tehtäisiin asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla, eikä neuvotteluvelvoite edellytä kaikissa asioissa laajaa kanssakäymistä. Käytännössä nykysäännösten mukaisen yhteistyön on katsottu riippuvan paitsi

viranomaisten resurssitilanteesta, jopa henkilösuhteista. Ajoissa tehtävä esitutkintayhteistyö olisi tärkeää, jotta esitutkinta mahdollisimman hyvin palvelee myöhempää rikosprosessia ja jotta syyttäjä voisi perehtyä asiaan nykyistä aikaisemmin, mikä nopeuttaisi myös syyteharkintaa. Edelleen esitutkintayhteistyössä laadittavat yksilöidyt loppulausuntopyynnöt antaisivat paremman mahdollisuuden tulevan rikosprosessin jäsentämiseen siten, että lisätutkinnan tarve oikeudenkäynnin aikana olisi vähäisempi ja asia voitaisiin käsitellä yhtäjaksoisesti ja keskitetysti.

Esitutkintapäätösten ja syyttämättäjättämispäätösten perusteluvelvollisuutta ehdotetaan kevennettäväksi siten, että perustelut olisi mitoitettava asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla. Käytännössä tämä merkitsisi sitä, että perusteluissa tulisi keskittyä lopputuloksen kannalta keskeisiin perusteluihin, mikä parantaisi myös päätösten ymmärrettävyyttä. Esimerkiksi todisteiden laajempi selostaminen olisi usein tarpeetonta jo sen vuoksi, että ne käyvät ilmi esitutkintapöytäkirjasta.

Julkisuudessa on ollut viime vuosina useita laajoja tietomurtokokonaisuuksia, joiden käsittelyn yhteydessä on havaittu monia ongelmia sen johdosta, ettei nykyistä rikosprosessisääntelyä ole suunniteltu näin laajoja asioita varten. Sen vuoksi erityisen laajoissa rikosasioissa mahdollistettaisiin yleistiedoksiannon käyttö hallintolain 62 §:n mukaisesti. Edellytyksenä kuitenkin olisi, poiketen tuon lain 55 §:ssä säädetystä, että asianomistajia olisi ”hyvin suuri määrä”, mikä merkitsisi useita satoja tai tuhansia henkilöitä, vaikka näiden henkilöllisyys ei välttämättä olisi kaikilta osin viranomaisten tiedossa. Rikosasioiden on katsottu poikkeavan siinä määrin luonteeltaan hallintoasioista, ettei 30 asianomistajan joukkoa pidetä riittävänä. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että rikoshaasteen tiedoksiantoa koskevat rajoitteet eivät nykyisinkään koske asianomistajille tehtäviä tiedoksiantoja. Yleistiedoksiantoa voisivat käyttää esitutkintaviranomainen, syyttäjä ja tuomioistuin.

Vielä esitutkintalakia selvennettäisiin tiedottamisen osalta niin, että viranomainen voisi vahvistaa julkisuudessa jo olevan tiedon jonkun henkilön osallisuudesta esitutkinnassa. Tämä vahvistaisi tiedottamisen uskottavuutta.

Lopuksi on syytä todeta, että luonnollisesti myös oikeudenkäyntivaihetta koskevilla muutosehdotuksilla olisi merkitystä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien kannalta. Kirjallisen menettelyn laajentamiseksi ehdotettava hiljaisen suostumuksen mahdollisuus edellyttää jatkossakin sitä, että epäillyltä tiedustellaan esitutkinnassa aikomusta suostua kirjalliseen menettelyyn. Syyttäjän tulee puolestaan syyteharkinnassa arvioida kevennettyjen menettelymuotojen soveltuvuutta suhteessa esimerkiksi vastaajan mahdolliseen tunnustukseen tai kiistämiseen esitutkinnassa sekä muuhun epäillystä rikoksesta saatuun selvitykseen ja esittää haastehakemuksessa perusteltu kannanottonsa asian soveltumisesta ratkaistavaksi kevennetyssä menettelyssä. Kirjallisen menettelyn osalta on jatkossa erityisen tärkeää, että syyttäjä muotoilee teonkuvauksen siten, että se vastaa epäillyn tunnustamaa rikosta. Mikäli syyte koskisi edes osittain muuta tekoa kuin mitä epäilty on myöntänyt, voi olla mahdollista käsitellä asia vastaajan poissaolosta huolimatta.

Tiedoksiantosäänteln muutoksilla pyritään osaltaan siihen, että istuntojen peruuntuminen vähentyisi sen vuoksi, ettei haastetta ole voitu antaa tiedoksi. Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen vähentäisi syyttäjän ajankäyttöä oikeuden istunnossa. Poissaolokäsittelyn laajentaminen puolestaan vähentäisi tarvetta peruuttaa istunto sen vuoksi, että vastaaja on haasteen saatuaan poissa oikeudenkäynnistä.

Voimaantulo

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan keväällä 2026. Niiden toimeenpaneminen edellyttää eräitä tietojärjestelmämuutoksia ja koulutusta.

Useiden ehdotusten osalta on perusteluissa myös viitattu mahdolliseen tarpeeseen ohjeistaa esimerkiksi esitutkintaviranomaisia, ja Poliisihallitus onkin ilmoittanut tarkastavansa ohjeistustaan ja järjestävänsä koulutusta uudistuksen voimaanpanon tueksi.